

Sami Ylistö

Miksi työnhaku ei kiinnosta?

Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhaluttomuudelle kertomia syitä

Abstrakti

Artikkelissa tutkitaan, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret selittävät haluttomuuttaan hakea työ- tai opiskelupaikkaa. Aineistossa on 28 elämäntilaisuus-haastattelua, jotka on analysoitu sisällönanalyysin keinoin. Tilapäinen haluttomuus hakea työ- tai opiskelupaikkaa on yleinen piirre haastateltujen nuorten tarinoissa. Tarkastelen työnhakuhaluttomuutta elämäntilaisuusvalintana. Nuoret selittivät työnhakuhaluttomuuttaan rationaalisilla, emotionaalisilla ja elämänarvoihin liittyvillä syillä. Nuorten haastatteluiden perusteella työnhakuhaluttomuus liittyy ensisijaisesti työnhakuprosessin ongelmiin, ja vaikea työmarkkinatilanne on keskeinen työnhakuhaluttomuuteen johtava taustatekijä.

Johdanto

Laajamittainen nuorisotyöttömyys on Suomessa noin 25 vuotta vanha ilmiö. On arvioitu, että ennen 1990-lukua nuorten työllistymiseen ei liittynyt pitkäkestoisia ongelmia (Kuronen 2011, 17; Pietikäinen 2007, 7). Työttömyysluput kuitenkin moninkertaistuivat Suomessa 1990-luvun alun laman seurauksena, ja etenkin nuorisotyöttömyys lisääntyi silloin jyrkästi. Lama osoitti silloiset työttömyyden hoitokeinot riittämättömiksi ja tilalle etsittiin uusia menettelytapoja. Siksi lama ja sitä seurannut talouden hidas elpyminen tasoittivat tietä myös aktivointipolitiikan omaksumiselle Suomessa (Keskitalo 2008, 197). Niinpä erilaisista aktivointitoimenpiteistä on tulleet 1990-luvun puolivälin jälkeen keskeinen työttömyyden hoitokeino. Nuoret ovat olleet aktivointipolitiikan laajassa kehityksessä mitä keskeisin suomalainen kohderyhmä ja tulevat

olemaan sitä myös jatkossakin (Karjalainen 2013, 217). Joulukuussa 2014 alle 25-vuotiaita työttömiä oli 50 400 (TEM 2014).

Nykyaikaisen aktivointipolitiikan keskeinen uhkakuva on työttömien passivoituminen. Työttömien passiivisuudella viitataan tyypillisesti alhaiseen työhalukkuuteen tai työnhakuaktiivisuuteen. Tähän tutkimukseen haastateltujen jyväskyläläisten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntilaisuudessa ajoittainen haluttomuus hakea työ- tai opiskelupaikka näyttää olevan toistuva teema. Keräsin väitöskirjaa varten 28 elämäntilaisuushaastattelua, joista 26:ssa puhutaan tilapäisestä haluttomuudesta hakea työ- tai opiskelupaikkaa. Analyysi keskittyy nuorten subjektiivisiin arvioihin tilanteestaan ja työnhakuhaluttomuuden syistä. Tutkimuskysymykseni on, kuinka pitkäaikaistyöttömät nuoret selittävät haluttomuuttaan

hakea työ- tai opiskelupaikkaa. Kielenkäytön yksinkertaistamiseksi puhun työnhakuhaluttomuudesta, koska aineistosta poimituista katkelmista vain 8 liittyi opiskelupaikan hakemiseen ja loput 123 käsittelivät työnhakua.

Tarkastelen työnhakuhaluttomuutta elämänhallinnallisena valintana, koska työnhausta luopuminen voi olla pitkäaikaistyöttömän elämäntilanteessa monista syistä perusteltu ratkaisu. Työnhakuun vaikuttavat monet yksilöllisiin elämäntilanteisiin liittyvät tekijät, kuten työkyky, perhe tai rahatilanne. Silti työnhakuhaluttomuus ei ole puhtaasti yksilöllinen ilmiö, sillä siihen vaikuttavat myös yhteiskunnan rakenteelliset olosuhteet, joista tärkein yksittäinen tekijä on todennäköisesti vallitseva työmarkkinatilanne. Sen vuoksi toiminta ja rakenne ovat artikkelin keskeisiä analyttisiä käsitteitä ja käytän niitä Anthony Giddensin rakenteistumisteorian tarjoamassa merkityksessä.

Tutkimuskohteena työnhakuhaluttomuus

Työnhakuhaluttomuus on työnhakuaktiivisuuden (*job search intensity*) liittyvä ilmiö. Työnhakuaktiivisuutta on arvioitu muun muassa työnhakuun käytetyllä ajalla ja haettujen työpaikkojen määrällä (Kuvaja 2011, 18). Suomessa työttömien työnhakuaktiivisuutta on tutkittu vähän (ks. Virjo & Aho 2001, 55), mutta kansainvälisesti aihepiiriä on tutkittu laajasti. Lisäksi työnhakuaktiivisuuden yhteydessä on tutkittu paljon myös lomautettujen ja työpaikan vaihtajien työnhakua (*on-the-job search*). Työnhausta luopumiseen vaikuttavat osittain erilaiset motiivit ja sosiaaliset tekijät kuin työnhakuun (Vanteenkiste ym. 2004, 347, 360), mutta tästä huolimatta työnhakuhaluttomuutta tarkastellaan vain harvoin itsenäisenä tutkimuskysymyksenä. Työnhakuhaluttomuutta sivutaan toistuvasti työnhakuaktiivisuutta käsittelevissä julkaisuissa, mutta myös laadullisissa työttömien työttömyyskokemuksia koskevissa tutkimuksissa. Sen vuoksi tämän artikkelin tutkimusky-

symyksen, kuinka pitkäaikaistyöttömät nuoret selittävät haluttomuuttaan hakea työ- tai opiskelupaikkaa, tieteellinen taustoittaminen on tehtävä pääosin työnhakuaktiivisuuteen ja työttömien työttömyyskokemuksiin liittyvien tutkimusten pohjalta.

Tutkimuksia työnhaun aktiivisuuden vaikutuksista työllistymisen todennäköisyyteen on tehty, mutta tutkimustulokset ovat ristiriitaisia: joissakin tutkimuksissa aktiivisen työnhaun on todettu lisäävän työllistymisen todennäköisyyttä (Wanberg ym. 2004, 904; Kanfer ym. 2001, 849), mutta toisissa tutkimuksissa työnhaun aktiivisuudella ei ole havaittu olevan itsenäistä työllistymistä edistävää vaikutusta (Virjo & Aho 2001, 57). Tosin aktiivisimmin työtä hakevat henkilöt, jotka ovat työhön voimakkaasti sitoutuneita ja työnhaussa kompetentteja (Wanberg ym. 2004, 898–899) ja joiden työllistymisen todennäköisyys on muutenkin hyvä. Tutkimusten mukaan aktiiviset työnhakijat voivat passiivisia työnhakijoita huomattavasti psyykkisesti (Vuori & Tervahartiala 1995, 47; Bolinder 1999, 56). Selitykseksi tähän ilmiöön on tarjottu sitä, että aktiivinen mutta tulokseton työnhaku aiheuttaa pettymyksiä ja turhautumista sekä siten psyykkistä pahoinvointia (Virjo & Aho 2001, 57). Vapaaehtoinen työnhausta luopuminen näyttäisi olevan yhteydessä positiivisiin kokemuksiin ja hyvään mielenterveyteen (Vanteenkiste ym. 2004, 355). Työnhakua voivat vaikeuttaa myös erilaiset elämäntilanteisiin liittyvät pidäkkeet, kuten heikko terveydentila tai lasten tai läheisten hoitovelvoitteet (Vanteenkiste ym. 2004, 355; Wanberg ym. 1999, 899). Sen sijaan taloudelliset huolet voivat lisätä työnhakuaktiivisuutta (Wanberg ym. 1999, 903; Kanfer 2001, 844).

Työnhakuaktiivisuus ja -motivaatio kytkeään läheisesti toisiinsa psykologisissa työnhakukäyttäytymisen tutkimuksissa. Esimerkiksi itsemääräämisteorian mukaan motivaation voimakkuus on riippuvainen siitä, missä määrin motivaatio on henkilön sisäistä tai ulkoapäin ohjautuvaa (Ryan & Deci 2004, 16). Tästä näkökulmasta ulkoisen pakon sanelema työn-

hakumotivaatio on alhainen verrattuna työnhakijasta itsestään lähtevään haluun löytää työtä. Odotusarvoteorian mukaan odotukset työnhaun tuloksellisuudesta säätelevät työnhaun aktiivisuutta (Feather 1990). Mitä paremmin yksilö arvioi täyttävänsä työnantajan vaatimukset, sitä todennäköisemmin hän myös hakee paikkaa (Savaja 2000, 3).

Matala työnhakuaktiivisuus näyttäisi olevan yhteydessä pitkittyneeseen työttömyyteen (Virjo & Aho 2001, 70; Savaja 2000, 58–61), mutta silti myös pitkäaikaistyöttömien työhalukkuuden on havaittu olevan keskimäärin hyvä (Aaltio 2014, 21). Kaikkien kohdalla aktiivisuus ei laske samalla tavalla: esimerkiksi osa työttömyyspäivärahalla olevista työttömistä aktivoituu työnhakuun vasta päivärahansa maksun päättymisen lähestyessä (Terävä ym. 2011, 57–58). Myös työttömyyskorvausten sanktioiden on havaittu lisäävän työmarkkinatuen tai peruspäivärahan saajien työllistymisen todennäköisyyttä. Selitykseksi ilmiölle on esitetty, että sanktioiden saaminen lisää työnhakuaktiivisuutta, mikä vaikuttaa positiivisesti työllistymisen todennäköisyyteen. (Busk 2014, 62.) Lisäksi on havaittu, että työnhakuaktiivisuus laskee työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistumisen aikana (Aho & Vehviläinen 1997, 162; Hämäläinen & Ollikainen 2004, 20; Hämäläinen & Tuomala 2006, 31–32).

Myös kannustinloukut liittyvät työnhakuaktiivisuuteen. Mikäli toimeentuloturvan taso on lähellä työstä saatavaa palkkaa, voidaan työntarjontateoriaan tukeutuen olettaa, että työttömyydestä muodostuu houkutteleva vaihtoehto työntoelle. Silloin yksilön ajatellaan suosivan julkisen sektorin rahallisesti tukemaa vapaa-aikaa työn sijasta. (Parpo 2007, 18.) Useat tutkimustulokset kyseenalaistavat kannustinloukkuajattelun lähtöoletukset. Ihmiset näyttävät ottavan työtä vastaan, vaikka hankkisivat saman verran tai enemmän elämällä tulonsiirtojen varassa (Forssén & Hakovirta 1998, 26; Pedersen & Smith 2001, 286; Holm & Kyrrä 1997, 39–41; Parpo 2007, 46, 72; Hiilamo 2003). Yksi mahdollinen seli-

tys tälle ilmiölle on, että pidemmällä aikavälillä myös taloudellisesti kannustamaton työ saattaa avata mahdollisuuksia paremmin palkatulle työlle.

Ylipäänsä työnhakuaktiivisuus on hyvin heterogeenista (Savaja 2000, 60), koska aktiivisuudessa on suuria yksilöllisiä eroja. Työllistymistä haittaavat yksittäiset tekijät voivat kuitenkin olla vähämerkityksellisiä ja niiden vaikutus voi jäädä työmarkkinoilla pieneksi. Siksi pelkästään yksittäiseen tekijään kohdennettu työllistymisen esteiden tarkastelu voi tuottaa vaillinaisen kuvan työttömyyden todellisesta tilanteesta. (Parpo 2007, 57.) Samalla tavoilla työnhaun aktiivisuuteen vaikuttavat yleensä useat tekijät yhtäaikaaisesti. Sen vuoksi työnhausta luopuminen on yleensä tulosta useiden yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Työnhaku elämänhallinnallisena haasteena

Tarkastelen elämänhallintaa toimintateoreettisesti (vrt. Poutanen 2000, 93; Rauhala 1998, 59; Ylistö 2009). Tästä näkökulmasta elämänhallinta on tavoitteellista toimintaa, joka tähtää elämänalueittaisten tavoitteiden saavuttamiseen, ylläpitoon ja tässä toiminnassa ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen (Ylistö 2009; vrt. Poutanen 2000, 46). Näin määriteltynä elämänhallinta korostaa nimenomaan yksilön tavoitteellisen toiminnan merkitystä elämäntapahtumia ohjaavana voimana. Työnhaku on tyypillinen elämänhallinnallinen prosessi siinä mielessä, että se on päämääräsuuntautunutta toimintaa ja sillä on selkeä tavoite. Tässä joudutaan vastakkain sosiaalitutkimuksen perinteisen, suuren kysymyksen kanssa; miten rakenteiden ja yksilöllisten valinnan mahdollisuuksien suhde kulloinkin määrittäytyy. Koska elämänhallinta on yksilöllisen ja yhteiskunnallisen leikkauspintaan liittyvä käsite (Poutanen 2000, 44), eivät elämäntapahtumat ole tulosta vain yksilöllisistä valinnoista, vaan ympäristöllä on suuri vaikutus

tapahtumien kulkuun. Sen vuoksi elämänhallinnan tarkastelemisessa tarvitaan toiminnan lisäksi rakenteiden käsitettä.

Käytän toiminnan ja rakenteiden käsitteitä Anthony Giddensin rakenteistumisteorian tarjoamassa merkityksessä. Hänen mukaansa toiminnalla tarkoitetaan puuttumista ympäristön tapahtumiin ennalta määriteltyjen seurausten tuottamiseksi. Tarkoitushakuisuus on tällöin yksi toimijan tekemistä ja tekemättä jättämistä kuvaava ominaisuus. (Giddens 1984b, 146.) Toiminta sisältää valtaa muutoksia aikaansaavana voimana (Giddens 1984a, 15), mutta sillä on monia rajoituksia, jotka joutuvat muun muassa yhteiskunnallisista rakenteista. Rakenteet ovat yhteiskunnan suhteellisen pysyviä piirteitä, eivätkä yksittäiset toimijat voi noin vain toivoa niitä pois (Heiskala 2000, 187). Giddensin rakenteistumisteoria korostaa toiminnan ja rakenteen yhteyttä toisiinsa. Hänen mukaansa rakenteet eivät ole yksilön ulkopuolisia, vaan yksilöiden erilaiset muistinvaraiset sosiaaliset käytännöt ylläpitävät niitä. Rakenteet muodostuvat toimintaa ohjaavista säännöistä ja resursseista. Siksi rakenteet eivät ole vain toimintaa rajoittavia tekijöitä, vaan myös mahdollistavat toimintaa. (Giddens 1984a, 25.) Työnhakua koskettavat keskeisimmät rakenteet liittyvät työmarkkinoihin ja sosiaaliturvajärjestelmään. Ne tarjoavat kansalaisille etenkin rahallisia resursseja, joiden ehtona on lukuisten virallisten ja epävirallisten sääntöjen noudattaminen.

Hyödynnän analyysissä myös Giddensin (1991; 1994b) ajatuksia jälkitraditionaalisesta yhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan rakenteistuminen on saanut uuden muodon (Inglis & Thorpe 2012, 230–231). Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa vallitsee useita auktoriteetteja ja perinnejärjestelmiä rinnakkain, jolloin ne eivät pysty velvoittamaan toimijoita enää samalla tavalla kuin traditionaalisenä aikana. Silloin traditioiden tilalle nousevat ihmisten itselleen refleksiivisesti luomat elämäntavat. (Giddens 1991, 81; Giddens 1994b, 82, 97.) Palkkatyö on yksi modernille yhteiskunnalle leimaa-antavimmista

normeista, mutta sekään ei ole nykyaikaisessa yhteiskunnassa itsestäänselvyys.

Työllistyminen voi olla vaikea elämänhallinnallinen haaste pitkäaikaistyöttömälle nuorelle. Nyyssölän (2002, 130–131) mukaan nuorten työmarkkina-asema on moniin muihin ryhmiin nähden heikompi. Nuorten työsuhteet ovat usein määräaikaaisia ja nuorilta puuttuu työkokemusta, jota tarvitaan työpaikoista kilpailtaessa. Myös työvoiman ylitarjonta lisää työnantajien valinnanvapautta, mikä tarkoittaa kasvavaa kilpailua (Suikkanen & Linnakangas 1998, 18) työnhakijoiden näkökulmasta. Joulukuussa 2014 virallisten tilastojen mukaan jokaista avointa työpaikkaa kohden oli 12 työtöntä työnhakijaa (TEM 2014). Kilpailu heikentää nuorten asemaa työmarkkinoilla entisestään. Lisäksi ammattitaito vanhenee nykyään nopeasti (Ruohotie 2000, 49), minkä seurauksena työnantajilla voi olla ennakolluuloja pitkäaikaistyöttömiä nuoria kohtaan. Myös etnisyys, sukupuoli, terveys, fyysinen kyvykyys, ikä ja lahjakkuus (Parpo 2007, 20) voivat kilpailutilanteessa aiheuttaa esteitä työllistymiselle.

Aineisto ja menetelmät

Analysoitu aineisto sisältää 28 elämäntapa-haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia.¹ Valitsin elämäntapa-haastattelun aineistonkeruumenetelmäksi, koska se soveltuu hyvin yhteen yksilöllistä aktiivisuutta korostavan elämäntapa-haastattelun kanssa. Elämäntapa-haastattelun näkökulmasta yksilö nähdään aktiivisena toimijana, joka muovaa ja ohjaa elämänsä tapahtumia (Giele & Elder 1998, 17). Haastateltavien elämäntapa-haastattelun ymmärtämiseksi on tärkeää ymmärtää myös yhteiskunnan rakenteita (vrt. Riley 1998, 46), joissa he toimivat. Sen vuoksi

¹ Aineisto kerättiin yhteistyössä Suomen Akatemian rahoittaman ”Job-seeking Groups and the Restructuring of Opportunities in Finland Since the 1990s” -tutkimusprojektin kanssa ja haastattelut tekivät YTM Sami Ylistö, YTT Päivi Kivelä ja professori Martti Siisiäinen toukokuun 2012 ja helmikuun 2013 välisenä aikana.

työn merkityksestä nuorelle ei voi puhua irrallaan nuorten kulloisistakin elämäntilanteista, monista mahdollisista työn teon motiiveista ja kulloinkin kyseessä olevasta konkreettisesta työstä (Tuohinen 1996, 84).

Tavoitin haastatellut työttömiä kuntouttavien ja kouluttavien organisaatioiden sekä työttömien sosiaalisten verkostojen kautta. Kaikki haastatellut asuivat Jyväskylän seudulla ja he olivat olleet vähintään 12 kuukautta yhtäjaksoisesti työttöminä alle 30-vuotiaina. Nuorten työttömyyskertymä on laskettu laajennetun työttömyyden määritelmän mukaisesti: sen mukaan työvoimapolitiittiset toimenpiteet eivät katkaise työttömyyttä (Montén & Tuomala 2003, 20).

Elämänkulkuhaastattelut alkoivat lapsuuden tapahtumista, jonka jälkeen käsiteltiin kouluaikaa, työelämä- sekä työttömyyskokemuksia, nykyhetken tilannetta ja tulevaisuuden suunnitelmia. Haastattelut olivat avoimia haastatteluita ja apuna käytettiin paljon syventäviä kysymyksiä, joiden tarkoitus oli syventää käsitystä nuorten kokemuksista. Näin kerätyn haastatteluaineiston analysoimiseen käytettiin laadullista sisällönanalyysiä (Miles & Huberman 1994, 183; Elo & Kyngäs 2007; Cavanagh 1997). Toteutin analyysi induktiivisesti, jolloin analyysin vaiheet olivat avoin koodaaminen, ryhmittely ja abstrahointi (Cavanagh 1997, 109). Poimin analyysia varten aineistosta 131 alkuperäisilmaisua, joissa nuoret puhuvat haluttomuudesta hakea työtä tai opiskelupaikkaa. Koodausvaiheessa pelkistin alkuperäisilmaisut (Miles & Huberman 1994, 10–11) pelkistetyiksi ilmaisuiksi, jotka kuvasivat ytimekkäästi parilla sanalla alkuperäisilmaisun sisällön. Esimerkiksi alkuperäisilmaisu ”ei mulla itsetunto oikeesti riitä töihin hakemiseen tai opiskeluun” tiivistyi näin ollen muotoon ”huono itsetunto”.

Pelkistämisen jälkeen ryhmittelin aineiston merkitykseltään samanlaisiksi luokiksi ja nimesin näin syntyneet kategoriat niitä kuvaavilla käsitteillä (ks. myös Cavanagh 1997, 111). Samalla abstrahoin aineistoa, jolloin haastateltavien alkuperäisilmaisuista edettiin teo-

reettisiin käsitteisiin. Jatkoin abstrahointia yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se oli aineiston näkökulmasta mahdollista. Tällä tavalla aineistosta syntyi ensin 25 työnhakuhaluttomuuden syitä kuvaavaa luokkaa, jotka yhdistin kuudeksi työnhakuhaluttomuuden selitystapoja kuvaavaksi yläluokaksi. Luokat ovat pettymykset, vaikeat elämäntilanteet, tiedon puute, käytännön ongelmat, vaihtoehtoisen suuntautuminen ja työn sisältö. Lopuksi yhdistin yläluokat kolmeksi teoreettiseksi luokaksi, jotka ovat rationaaliset, emotionaaliset ja elämänarvoihin liittyvät työnhaun esteet.

Työnhaun esteet kuvaavat haastateltujen nuorten puheessa esittämää näkökulmaa työnhaun ongelmiin. Ihmiset voivat reagoida hyvin erilaisilla tavoilla samankaltaisiin elämäntapahtumiin. Osa käsittelee työnhaun ongelmia hyvin rationaalisin sanankääntein, toisten puheessa keskeinen teema ovat kielteiset tunteet ja kolmannet ilmoittavat menettäneensä kiinnostuksensa kokonaan työelämää kohtaan. Analyysissa muodostettuja luokituksia ei ole sen vuoksi tarkoitettu toisiaan poissulkeviksi luokiksi, vaan ne sisältävät jonkin verran sisällöllistä päällekkäisyyttä. Ratkaisevaa luokittelun kannalta on haastateltujen artikulaatio: kuvaavatko he työnhakuaan rationaalisesti, emotionaalisesti värityneesti vai elämänarvojen näkökulmasta. Haastatellut nuoret käyttävät usein myös erilaisia selitystapoja yhdistelminä. Henkilönimet ovat pseudonyymejä ja kaikki muutkin tunnistetiedot on poistettu anonymiteetin turvaamiseksi. Lisäksi käytetyistä sitaateista on poistettu puhekielelle tyypilliset tarpeettomat välisanat luettavuuden parantamiseksi.

Rationaaliset työnhaun esteet²

Rationaalisista työnhaun esteistä puhuessaan haastatellut nuoret kertovat hyvin perusteltuja ja järkipäisiä syitä työnhakuhaluttomu-

² Rationaaliset työnhaun esteet olivat yleisin nuorten työnhakua haittaava tekijä (n = 24).

delleen. Rationaalisesti kuvatut elämäntilanteet voivat olla hyvin samanlaisia kuin emotionaalisista työnhaun esteistä puhuttaessa, mutta niissä ei mainita työnhakuun liittyviä kielteisiä tunteita. Rationaalisia työnhaun esteitä muodostavat nuorten puheessa käytännön ongelmat ja tiedon puute.

Käytännön ongelmat

Käytännön ongelmilla tarkoitetaan nuorten esiin nostamia järkipäisiä syitä, joiden vuoksi tarjolla olevien työpaikkojen vastaanottaminen ei ole työttömän näkökulmasta riittävän järkevää tai ylipäänsä mahdollista. Käytännön ongelmat ovat konkreettisia työnhakuun liittyviä esteitä. Ne liittyvät ongelmakeskeisiin elämäntilanteiden strategioihin, jotka viittaavat siihen, että henkilö arvioi pystyvänsä vaikuttamaan omilla toimillaan tilanteeseen (Lazarus ym. 1986, 993). Ongelmien nimeäminen ja määrittäminen edellyttävät tilanteen varsin hyvää hahmottamista ja hyvää elämäntilannetta. Haastatellut nuoret mainitsevat haastatteluissa oikeastaan kaikki rakennetyöttömyyden jo ennestään tunnetut syyt, joita ovat ammattitaito, koulutus, työnhakijan alueellinen sijainti ja työkokemus, jotka poikkeavat tarjolla olevista työpaikoista (ks. Pehkonen 1998, 319). Myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin liittyvä lukkiutumisaikutus, eli työnhaun väheneminen toimenpiteiden aikana (Hämäläinen 2013, 179), näkyy haastatteluissa.

Haastatellut nuoret mainitsevat työnhaakuun liittyvänä ongelmana myös heikon terveydentilan. Heikko terveydentila liittyy haastatteluissa yleensä vaikeisiin elämäntilanteisiin, mutta terveyttä on mahdollista lähestyä myös puhtaan rationaalisesti. Rationaalisesti tarkasteltuna kyse on työkyvyttömyydestä eikä siihen väistämättä liity emotionaalista taakkaa. Nuorten työnhakuun vaikuttavat myös kannustin- (Parpo 2007) ja byrokraatialoukut (Hiilamo 2010, 277) sekä heikot työllistymismahdollisuudet. Kannustinloukut ja byrokraatia, jotka johtuvat sosiaaliturvajär-

jestelmän ja työmarkkinoiden yhteensovittamisen rakenteellisista ongelmista, heikentävät halukkuutta hakea pätkätyöpaikkoja. Ammatillisen tutkinnon ammattikoulussa suorittanut Jaana (29 v.) kertoo seuraavaa:

SY: Onko nää työt vaikuttanu jotenkin korvauksiin?

J: No on hirveen hankala lähteä, kun joutuu uudelleen työttömäksi niin menee päin helvettiä kaikki tuet

SY: Voitko tarkentaa yhtään?

J: No siinä tulee pitkä jakso, että ei saa mistään rahaa ja on nää karenssit ja kaikki ja sitten esimerkiksi pätkätyötä on joskus ollutkin tarjolla, siis todella lyhyitä, niin semmosia ei kannata missään nimessä tehdä. Ne vaan muistuttaa sun tuloja entisestäään.

SY: Eli sulla jää vähemmän käteen sen jälkeen?

J: Niin melkein voisin väittää näin. Ei siitä ainakaan plussalle jää. Joku kahen viikon työpätkä niin ei – ja se paperisota mikä siitä tulee niin ei sitä jaksa.

Jaana kuvaa rationaalisesti pätkätyöihin liittyviä kannustin- ja byrokraatialoukkuja. Hänen mukaansa pätkätyöistä saatava taloudellinen hyöty on minimaalinen tai jopa negatiivinen. Kyseessä on kannustinloukku, koska työn vastaanottaminen ei lisää henkilön nettotuloja. Aineisto on kerätty syksyllä 2012, joten työttömyysturvan suojaosan vaikutusta ei voi tällä aineistolla arvioida. Lisäksi Jaana kuvaa byrokraatialoukkuun liittyvää "paperisotaa". Tukia joutuu hakemaan uudelleen ja niissä on pitkät käsittelyajat, mikä aiheuttaa maksujen viivästymistä ja epävarmuutta työttömän talouden hoidossa. Pätkätyöt vaikeuttavat myös arjen suunnittelua, koska pätkätyöihin liittyy työntekijöitä voimakkaasti velvoittavia piirteitä. Jos haluaa jatkossakin tehdä töitä samalle yritykselle, on oltava valmis tekemään lyhyitä keikkoja hyvin lyhyellä varoitusajalla. Nämä tekijät ovat nuorten pitkäaikaistyöttömien tarinoissa keskeisiä syitä haluttomuudelle hakea paria

viikkoa lyhytkestoisempia keikkatöitä. Lyhyet pätkätyöt ovat nuoren näkökulmasta elämänhallinnallinen rasite, koska lyhyen varoitusaajan vuoksi työtarjoukset sotkevat arkea ja tukijärjestelmä vaikeuttaa taloudenhallintaa.

Monilla haastatelluista nuorista työllistymismahdollisuudet ovat heikot, mistä he ovat usein itsekin varsin tietoisia. Osa heistä pysyy suhtautumaan tilanteeseensa rationaalisesti. Työllistymismahdollisuuksia pidetään minimaalisena muun muassa siitä syystä, että heidän omalla alallaan ei ole tarjolla riittävästi töitä. Osa haastatelluista katsoo, että heidän on mahdotonta pärjätä lukemattomille muille työnhakijoille. He myös tunnistavat ammattitaidossaan olevia puutteita, jotka heikentävät heidän mahdollisuuksiaan saada töitä. Mikäli työn saaminen näyttää nuoresta epätodennäköiseltä, niin sen eteen ponnisteleminen ei välttämättä vaikuta kovin rationaaliselta.

Tiedon puute

Haastellut nuoret mainitsevat usein puheessaan työnhakuun tarvittavan tiedon puutteen. Heidän on vaikea hakea töitä, koska he ovat epä tietoisia, minkä alan töitä haluavat tehdä, eikä heillä ole selkeitä työllistymiseen liittyviä suunnitelmia tai heiltä puuttuu työnhaun edellyttämää työelämä tietoutta. Giddensin (1984a, 10) mukaan harkittu (*intended*) toiminta perustuu siihen, että toimija uskoo tai tietää teoillaan olevan tietynlaisia seurauksia. Tavoitteelliseen toimintaan on vaikea ryhtyä, jos ei tiedä toiminnan päämäärää tai keinoja päämäärän saavuttamiseksi. Sen vuoksi tiedon puute on nimenomaan rationaaliseen päätöksentekoon liittyvä ongelma, joka vaikeuttaa päämääräsuuntautunutta toimintaa työmarkkinoilla. Urho (30 v.) on esimerkki henkilöstä, jonka suuntautuminen työmarkkinoille on ollut tästä syystä hyvin vaikeaa:

U: No siinä vaiheessa kun ties mitä on lähössä hakemaan niin ei se siinä vaiheessa enää tuntunut hankalalta ollenkaan. Toisin kuin sil-

loin, kun ei vielä ollu tiedossa sitä alaa mitä haluaa rueta tekemään. Sillonhan se oli mahotonta se alkuun pääseminen. Mutta nyt kun oli työkokemusta, tutkinto ja ties mitä haluaa niin siinä vaiheessa se oli hemmetin helppoo.

SY: Okei

U: Ties mitä tekee.

SY: Oliko siinä jokin henkinen kynnys lähtee hakemaan töitä aikaisemmin?

U: Joo, kyllä varmasti oli. Ja siinä oli se epävarmuus että ei tiennyt että mitä haluaa. Ehkä se siinä kaikkein eniten oli. Se oli eniten se ongelma. Kyllä se vaati sen että löysi sen jutun, ennen kuin pystyi vakavissaan suuntautumaan työmarkkinoille.

Urho on tyypillinen esimerkki henkilöstä, jonka nuoruutta on leimannut päämäärättömyys. Päämäärättömyys on seurausta siitä, että ei tiedä, mitä elämältään haluaisi. Urho keskeytti ensimmäiset opintonsa mielenkiinnon puutteen vuoksi, mutta suoritti myöhemmin toisen ammatillisen tutkinnon. Tällä tutkinnolla hän ei tehnyt omien sanojensa mukaan myöhemmin ”yhtään mitään”. Tämän jälkeen hän ei ”edes osannut lähteä hakemaan mitään duunia” ja hän oli noin neljä vuotta työttömänä. Tiedon puutteen vuoksi haastatelluilla nuorilla on ollut vaikeuksia tunnistaa ja ymmärtää niitä yhteiskunnan rakenteita, joissa heidän odotetaan toimivan. Haastatellut kertoivat olevansa usein myös hyvin passiivisia ottamaan asioista selvää itsenäisesti, mikä viittaa tulevaisuudensuunnitelmiin liittyviin elämänhallinnallisiin vaikeuksiin, jotka voivat jatkua vuosia ilman ulkopuolista apua. Usein nuorten tarinoissa käännekohtaksi muodostuu jonkun ulkopuolisen tahon puuttuminen tilanteeseen.

Urhon tapauksessa käännekohtana oli työvoimatoimistolta tullut osoitus työhaastatteluun. Sen seurauksena hän päätyi toiselle työnantajalle työharjoitteluun, joka osoitautui hyväksi kokemukseksi. Sisällöllisesti mielekkään työn löytäminen ja onnistumisen kokemukset antoivat Urholle hänen tarvitse-

miaan suuntaviivoja tulevaisuuden suunniteluun. Myöhemmin hän haki lisää saman alan harjoitteluita ja opiskeli kyseisen alan tutkinnon. Työnhakuun aktivoitumisessa oli Urhon tilanteessa ratkaisevaa löytää ”oma juttu”, jossa tuntee olevansa hyvä ja jota ”tykkää tehdä”. Tämä muutos teki passiivisesta työttömästä aktiivisen ja innokkaan työnhakijan, joka työllistyi nopeasti valmistumisensa jälkeen ja on ollut työelämässä nyt usean vuoden ajan. Todennäköisesti töitä riittää jatkossakin.

Urho ei ole poikkeustapaus. Haastatteluista nuorista useampikin pohti ääneen esimerkiksi sitä, että ”mikä olisi kiinnostava ala”, ”ei ole löytänyt sopivaa työtä” tai ”ei ole hajuakaan mitä hakisi”. Nuorilta vaikuttaa puuttuvan työkokemusta, joka auttaisi heitä arvioimaan eri alojen soveltuvuutta. Kokemustiedon puutteen vuoksi heidän urasuunnitelmat jäävät abstrakteiksi ja epämääräisiksi. Abstraktit tai epäselvästi määritellyt tavoitteet ovat vaikeasti saavutettavia (Emmons 1992). Haastatteluissa tulee myös esiin paljon työelämä-tietoutteen liittyviä puutteita, koska nuoret pohtivat, mitkä alat työllistäisivät, heillä ei ole tietoa millaisen koulutuksen erilaiset ammatit tarvitsevat ja koulujen hakukäytännöt voivat olla epäselviä. Tietämättömyys ilmenee haastattelupuheessa usein melko fatalistisena puhetyylinä, joka häivyttää kertojan oman roolin tapahtumista. Tässä yhteydessä nuoret käyttävät muun muassa ilmaisuja ”katsotaan mitä tulee vastaan” ja ”kyllä ne työkkärissä hommansa hoitaa”, joissa puhujalla itsellään ei ole aktiivista roolia tapahtumien etenemisessä. Tämän kaltainen puhe viittaa heikentyneeseen kykyyn suunnitella tulevaa ja hallita elämäntapahtumia.

Emotionaaliset työnhaun esteet³

Emotionaalisille työnhaun esteille on tyypillistä emotionaalisesti latautunut puhetapa.

Silloin haastatellut nuoret puhuvat työnhaun herättämistä kielteisistä tunteista, jotka liittyvät usein työnhaun aiheuttamaan stressiin. Stressiä syntyy tilanteissa, jotka henkilön arvion mukaan uhkaavat hänen hyvinvointiaan ja ylittävät tai kuluttavat hänen käytössä olevia resurssejaan huomattavasti (Lazarus ym. 1986, 992–993). Näin puhuessaan nuoret ovat tietoisia heihin kohdistuvista työnhaakuun liittyvistä voimakkaista ympäristön odotuksista, mutta arvioivat omat vaikutusmahdollisuutensa tilanteessa hyvin vähäisiksi. Objektiiivisesti arvioiden vaihtoehtoja on voinut olla, mutta työnhakija ei ole ollut joko tietoinen niistä tai on arvioinut niiden saavuttamisen liian vaikeaksi. Emotionaalisia työnhaun esteitä synnyttävät pettymykset ja vaikeat elämäntilanteet.

Pettymykset

Pettymykset korostavat tuloksettomiaan työnhakuun, torjutuksi tulemiseen ja luovuttamiseen liittyviä emotionaalista piirteitä. Puhuessaan työnhakuun liittyvistä pettymyksistä nuoret kuvaavat työttömyyden yleensä pakon sanelemana tilanteena. Työnhakuun pettyneet nuoret ovat yrittäneet löytää itselleen töitä, mutta ovat toistuvasti epäonnistuneet. Haastateltujen nuorten näkökulmasta heillä ei ole ollut juurikaan realistisia keinoja vaikuttaa työllistymismahdollisuuksiinsa ja heidän on pakko tyytyä tilanteeseen. Esimerkiksi työnantajien asettamat pätevyysvaatimukset ovat työnhakijoihin nähden ulkoisia tekijöitä, joihin työnhakijoilla ei ole juurikaan vaikutusmahdollisuuksia (Fugate 2004 ym. 16). Laurin (31 v.) tarina on esimerkki tuloksettomasta yrittämisestä. Hänellä on kaksi ammatillista tutkintoa ja hän on ollut työttömänä yhteensä lähes 8 vuotta, jonka aikana hän on osallistunut lukemattomiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Silti hän on ollut palkkatyössä koko ikänsä aikana vain yhden kuukauden ajan. Hän kuvaa työnhakuaan seuraavasti:

3 Emotionaaliset työnhaun esteet olivat toiseksi yleisin nuorten työnhakua häiritsevä tekijä (n = 23).

SY: Ovatko työttömyyden kokemukset muuttuneet aikojen saatossa?

L: Kyllähän se, tai miten se nyt sanos. Tai ei vaan jaksa enää niin hirveästi yrittää.

SY: Joo.

L: Alkuaikoina kirjoittelin ties kuinka paljon hakemuksia ties minne ja haki joka paikkaan vaikka ei ois välttämättä ollu hirveesti edellytyksiäkään.

SY: Eli olit aktiivinen työnhakija?

L: Niin, mutta kyllähän siihen tympääntyy. Sekin rupee käymään semmoisesta vittumaisesta työnteosta, se työn hakeminen ja jatkuva juokseminen joka paikassa ja jatkuva epäonnistuminen. Se vie mehut. Et miks hakee, kun kuitenkin tulee aina se, että olitte maailman paras hakija, mutta valitettavasti emme palkkaa sua vaan otettiin tää toinen tossukka.

Laurin tarina on tyypillinen esimerkki työnhauksen epäonnistumiseen liittyvistä pettymyksistä. Työnhakuun pettyneet nuoret ovat yrittäneet omasta mielestään kovasti löytää töitä, mutta ovat toistuvasti epäonnistuneet. Epäonnistumisista voi puhua myös puhtaan rationaalisesti, mutta ne muuttuvat pettymyksiksi silloin, kun niihin liittyy kielteinen emotionaalinen lataus. Laurin tapauksessa työnhakuun liittyvät pettymykset muuttivat alun perin innokkaan ja aktiivisen työnhakijan pessimistiseksi ja passiiviseksi työttömäksi. Hänen sanojensa mukaan ponnistelujen tuloksettomuus muutti työnhauksen ”vittumaiseksi” ja hän ”tympääntyi”. Tulkitsen, että sadattelu ja viha liittyvät tässä yhteydessä pettymykseen (ks. Lähteenmaa 2010, 59). Myös puhe siitä, että työnhaku ”vie mehut” liittyy työnhauksen aiheuttamaan henkiseen rasitukseen. Pettymykset tekevät työnhausta henkisesti raskasta ja sen vuoksi siitä luopuminen on nuoren näkökulmasta järkevä elämännäköinen valinta. Silloin nuoret törmäävät yhteiskunnan voimakkaisiin odotuksiin työelämäänsä osallistumisesta ja se saa monesti heidät myöhemmin yrittämään uudelleen. Haastateltujen nuor-

ten elämäntilanteiden kulku on tyypillisesti täynnä parista päivästä jopa kuukausia kestäviin aktiivisen työnhauksen jaksoja, joiden välillä on huomattavasti pidempiä ajanjaksoja, jolloin työtä ei haeta.

Vaikeat elämäntilanteet

Vaikeilla elämäntilanteilla tarkoitetaan nuorten elämäntilanteissa esiintyviä emotionaalisesti raskaita elämäntilanteita. Nuorten mainitsemia vaikeita elämäntilanteita olivat muun muassa psyykkiset ongelmat, loppuun palaminen, päihdeongelmat, parisuhteen päättyminen ja läheisen kuolema. Samoista asioista voi puhua myös täysin rationaalisesti, mutta tähän luokkaan on luokiteltu vain sellaiset tilanteet, joissa on selkeästi mainittu tilanteen herättämät kielteiset tunteet. Vaikeat elämäntilanteet eroavat myös pettymyksistä siinä mielessä, että vaikeissa elämäntilanteissa nuoret eivät yleensä ole pystyneet edes aloittamaan työnhakuaan. Vaikeat elämäntilanteet ovat elämäntapahtumia, joita Giddens (1984a, 61; 1984b, 198) nimittää kriittisiksi tilanteiksi (*critical situations*) ja myöhemmässä tuotannossaan kohtalokkaiksi hetkiksi (*fateful moments*). Ne ovat elämäntilanteita, joissa päivittäisen elämän totutut rutiinit häiriintyvät voimakkaasti syystä tai toisesta (Giddens 1991, 167). Rutiinit ovat keskeisiä tekijöitä yksilön ontologisen turvallisuudentunteen (*ontological security*) kannalta ja siksi rutiinien häiriintyminen aiheuttaa ahdistusta, tuskaisuutta ja pelkoa (Giddens 1984a, 50; 1984b, 200–201; 1991, 167). Sen vuoksi vaikeat elämäntilanteet nostavat pintaan kielteisiä tunteita. Mielen terveyden ongelmien vaikutuksista työnhakuun kertoo tarinassaan 29-vuotias Jaana:

J: Ja myöskin halusin ehkä vähä erkaantua tästä yhteiskunnasta ja pakoista että pitää käydä töissä.

SY: Miten kauan tätä erkaantumishalua kesti?

J: Koin että 2006 kesällä oli semmonen käännekohta että halusin muuttaa elämää.

SY: Eli se on ollut kuutisen vuotta sitten?

J: Niin ja silloin aktiivisesti aloin hakemaan töitä.

SY: Tapahtuko silloin jotain erityistä?

J: Hain masennukseen lääkitystä ja lääkäri passitti minut kilpirauhaskokeisiin ja sieltä löytyi sitten että mulla on vajaatoiminta ja sain siihen lääkitykseen ja se muutti mielialaa.

SY: Joo sen seurauksena myös asenne työelämää kohtaan muuttui ilmeisesti?

J: Eli oli tätä masennusta ja myöskin se oli suuri syy että en halunnut töitä.

Jaanan tarina on siinä mielessä tyypillinen esimerkki haastateltujen nuorten vaikeista elämäntilanteista, että työnmarkkinoille suuntautuminen mahdollistui vasta vaikean elämäntilanteen ratkettua. Jaanan tapauksessa elämää vaikeutti vuosia vakava masennus, joka oli keskeinen syy hänen eristäytymispyrkimykselleen ja työnhakuhaluttomuudelleen. Jaanan mukaan masennus juonsi juurensa lapsuuden traumaattisista tapahtumista, kuten äidin ”varhaisesta kuolemasta” ja ”huonoista väleistä äitipuoleen”. Nämä asiat jäivät vuosikausiksi käsittelemättä ja Jaana arvelee, että sen seurauksena myös masennus puhkesi. Masennusta pahensi entisestään kilpirauhasen vajaatoiminta. Ammattikoulusta valmistumisen jälkeen Jaana oli noin kuusi vuotta työttömänä. Tyypillisesti nuorten vaikeissa elämäntilanteissa suurin osa heidän voimavaroista on sidottuna arjessa selviytymiseen. Silloin työnhakuun tarvittavia voimavaroja on vähän ja sen vuoksi työnhaku voi vaikuttaa ylitsepääsemättömältä taakalta, mikä herättää usein kielteisiä tunteita. Esimerkiksi Jaana kertoo, että ”en oo ollu aktiivinen [työnhakija], koska se tuntuu niin hankalalta. Joskus suurella tsemppauksella voi olla yks päivä että voi soitella paikkoihin” ja ”se tarttee semmoi-

sen hirveen latauksen eikä siihen pysty joka päivä”. Kyseessä on työnhakuun liittyvä henkinen kynnyks, joka on ylitettävä, jotta työnhaku olisi mahdollista.

Giddensin (1991, 167) mukaan kohtalokkaisuun hetkiin voi liittyä niiden ratkaisemiseen tarvittavien psyykkisten ja fyysisten voimavarojen niukkuutta. Useiden haastateltujen nuorten vaikeat elämäntilanteet ovat pitkittyneet ilman ulkopuolista apua. Myös Jaanan tarinassa hoitoon pääsy oli selkeä käännekohta, koska masennuksen helpottaessa mielenkiinto työelämää kohtaan lisääntyi kuin itsestään. Jaanan kohdalla työttömyys päättyi pian tämän jälkeen, kun hän aloitti opiskelut ja tutkinnon suorittamisen jälkeen hän työllistyi oman alan töihin. Töitä on tarjolla todennäköisesti jatkossakin.

Elämänarvoihin liittyvät työhaun esteet⁴

Elämänarvoihin liittyvät työhaun esteet ovat yhteydessä siihen, mitä nuoret pitävät tärkeänä tai arvokkaana elämässään. Ne perustuvat nuorten tekemiin arvovalintoihin ja saattavat sen vuoksi vaikuttaa epäloogisilta tai vaikeasti ymmärrettäviltä ulkopuolisten silmin. Siitä huolimatta työttömien haluttomuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ei välttämättä johdu elämännhallintataitojen puutteesta (Poutanen 2000, 44). Työn merkitys on riippuvainen työttömän tekemistä elämäntapa- valinnoista. Jos työlle ei anneta suurta merkitystä, on työn hakeminenkin vähäistä (Savaja 2000, 67). Elämäntavat (*life styles*) koostuvat erilaisista yksilön omaksumista rutiininomaisista käytännöistä ja pienistä arkipäiväisistä valinnoista. Nämä päätökset eivät kosketa vain sitä miten henkilö toimii, vaan keitä he ovat ja ovat sen vuoksi keskeisiä rakennuspalikoita modernin ihmisen identiteetille. Pyrkimys itsensä toteuttamiseen (*self-actualisation*) on

⁴ Elämän sisältöön liittyvät työhaun esteet olivat selkeästi harvinaisin nuorten työnhakua haittaava tekijä (n = 12).

yksi keskeinen elämäntapojen piirre. Itsensä toteuttamisella tarkoitetaan itsensä kehittämistä ja mielihyvän saavuttamista elämässä. (Giddens 1991, 77–81.) Siksi työ ei ole välttämättä tärkeä arvo nuorelle, vaan muut elämän sisällölliset tekijät voivat mennä palkkatyön edelle. Elämänarvoihin liittyvät työnhakuhaluttomuuden selitystavat ilmenevät nuorten puheessa vaihtoehtoisena suuntautumisena tai työn sisältökysymyksinä.

Vaihtoehtoinen suuntautuminen

Vaihtoehtoiseen suuntautumiseen liittyvät työnhakuhaluttomuuden selitystavat kyseenalaistavat työn merkityksen nuoren elämässä kokonaisuudessaan. Vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret vieroksuvat vahvasti nyky-yhteiskunnassa vaalittuja arvoja, eritoten palkkatyötä, teknologiaa ja materialismia (Wrede-Jäntti 2003, 106–109; Wrede-Jäntti 2010, 109–110). Haasteltujen nuorten elämänkulussa vaihtoehtoisen suuntautumisen kaudet vaihtelevat pituudeltaan muutamista viikoista aina yli vuoden mittaisiin jaksoihin. Keskeistä on, että nuori arvottaa vapaa-ajan tai jonkin muun aktiviteetin elämässään palkkatyötä tärkeämmäksi asiaksi. Vaihtoehtoiseen suuntautumiseen liittyvät puhe lomailusta, omista aktiviteeteista ja siitä, että työ ei ole tärkeää. Lomailemisella tarkoitetaan työttömyysaikaisia elämänjaksoja, jolloin nuoret ovat keskittyneet viettämään vapaa-aikaa tai rentoutumiseen. Usein se liittyy erilaisten elämäntilanteiden puskuroimiseen. Kaikki nuoret eivät etsi töitä, koska he odottavat kurssin, koulutuksen (Malmberg-Heimonen 2003, 44), työn, armeijan alkamista tai lapsen syntymää. Lyhytkestoista lomailemista tapahtuu myös työttömyysjakson alkuvaiheessa. Esimerkiksi juuri hoitoalalle valmistunut Sirpa (29 v.) kertoo:

Itseasiassa tuo kaksi vuotta oli hyvin tiivis tahti opiskella ja oli paljon työharjoitteluita ja lomiamia ei ollut ja mä otinkin sen vähä siltä kantilta, että kun jään nyt joululta työttömäksi,

niin ilmoittaudun kyllä heti sinne työkkäriin työnhakijaksi ja kattelen vähä töitä, mutta en mihinkään vastaa [hae]. Et jos nyt sais hetken sillei huilahtaa. Ja sitten kun tuntu siltä, että kerkes pitää sen joululoman niin rupesinkin ettimään taas töitä.

Sirpa on tyypillinen esimerkki lomailijasta, joka pitää pienen loman opintojen jälkeen. Hän arvottaa tilapäisesti oman vapaa-aikansa työnhakua tärkeämmäksi. Silti Sirpan työnhakumotiivaatiota ja työhalukkuutta voidaan pitää hyvänä, eikä ole syytä olettaa, että hänen työllistymiseen liittyisi jatkossa pitkäaikaisia ongelmia. Joillakin lomailua kuitenkin kestää paljon pidempään. Haastateltujen joukossa on kaksi nuorta, jotka kertoivat pitäneensä välivuotta lukion ja opintojen alun välillä. Haastattelin myös yhden kotiäidin, joka käytti noin vuoden mittaisen jakson työttömyydestään pienen lapsen hoitoon kotonaan. Yleensä haastatellut nuoret kuvaavat lomailun jo lähtökohtaisesti ohimeneväksi elämäntilanteeksi. Silti parissa tapauksessa työnhakuhaluttomuus on johtunut siitä, että he eivät ole halunneet töitä ollenkaan. Se liittyy ilmaisuihin, joiden mukaan työ ei ole ollut tärkeää: ”halusi olla työtön”, ”työnhaku unohtui” ja ”kiinnostus puuttui”. Myöhemmin kuitenkin myös näiden nuorten mieli muuttui ja he suuntautuivat työmarkkinoille.

Myös omat aktiviteetit voivat syrjäyttää palkkatyön nuoren elämän sisältönä. Vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret panostavat elämässään siihen, mikä eniten kiinnostaa, mistä eniten pitää ja mitä eniten arvostaa (Wrede-Jäntti 2003, 106). Nuoret kertoivat toistuvasti, että he eivät halua olla toimeentuloa ja sen vuoksi vaihtoehtoinen suuntautuminen edellyttää aikaa vieviä työille vaihtoehtoisia itsensä toteuttamisen projekteja. Esimerkiksi Daniel (23 v.) kertoo seuraavaa:

Uskallan sanoa, että olisi äärimmäisen helppo pysyy ja rakentaa elämää siihen, että pyörii siellä sossulla ja sitten säätää ihan mitä säätää. On se sitten ihan mitä tahansa. Tollasta ku puhutaan ni se ei näyttäny mitenkään ma-

hottomalta elää ihan ulkona yhteiskunnasta. Et käytä vaan hyödyks, mitä yhteiskunnasta irti saa. Ja kyllähän se on tosi omaan naaraan kahtomista.

Daniel elää meneillään olevasta työharjoittelusta huolimatta aktiivista elämää. Hänellä on useita harrastuksia, hän osallistuu järjestötoimintaan, vapaaehtoistyöhön ja tapahtumien järjestämiseen. Lukion jälkeen hänellä oli elämässään muutaman vuoden jakso, jolloin hän keskittyi ”säätämään” omia juttujaan eikä työelämä kiinnostanut. Myöhemmin hän on muuttanut mieltänsä ja nyt hänen tavoitteensa on työllistyä. Daniel on harvinainen henkilö siinä mielessä, että hän viittaa sosiaaliturvaan selittäessään aiempaa suhtautumistaan työhakuun. Hän puhuu ”sossusta”, jolla hän tarkoittaa sosiaaliasemaa ja sieltä saatavaa toimeentulotukea, joka mahdollisti hänen silloisen elämäntapansa. Vain kolme muuta haastateltua puhui saamiensa tukien tai korvausten vaikutuksesta työhakuun. Ilmeisesti sosiaaliturva madaltaa nuorten kynnystä omaksua työlle vaihtoehtoisia elämäntapoja, koska se turvaa heidän toimeentulonsa. Silti paljon sosiaaliturvaa merkittävämpi kannustin vaihtoehtoiselle suuntautumiselle näyttäisi olevan haastateltujen näkökulmasta vaikea työmarkkinatilanne, joka tekee työllistymisestä lähes mahdotonta. Silloin looginen elämänhallinnallinen ratkaisu on etsiä elämän sisältöä muualta kuin palkkatyöstä.

Työn sisältö

Myös työn sisältö voi johtaa työhauun passiivisuuteen. Ylivoimaisesti suurimmalle osalle nuorista työssä on tärkeintä työn sisältö (Myllyniemi 2007, 39), mikä näkyy myös kerätyissä haastatteluissa. Työn sisällön merkitystä korostaa korkea koulutus (Tuppurainen 2010, 18–19), ja alavalinnan motiiviperusta on valettu Suomessa työn mielenkiintoisuuden ympärille lähes kaikissa koulutus- ja ohjausideologioissa (Tuohinen 1996, 81). Sen vuoksi on varsin ymmärrettävää, että työn sisältöön

liittyvät arvot tulevat myös pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa esiin. Työn sisällöstä puhuessaan nuoret tietävät millaista työtä haluavat ja etsivät työstä mahdollisuuksia toteuttaa itseään. He myös odottavat työn vastaavan heidän osaamistaan. Työn sisältöön liittyvät arvot kaventavat nuorten hakemien työpaikkojen valikoimaa. Mikäli nuorten arvostamaa työtä ei ole työmarkkinoilla tarjolla, voivat työn sisältökysymykset estää nuoren työhauun kokonaisuudessaan. Jaakko (30 v.) kertoo työn sisällön vaikutuksesta työhakuunsa seuraavasti:

SY: Mites työnhaku? Eli miten aktiivinen sä olit laittaan työhakemuksia työpaikkailmoituksiin?

J: Oisihan mä voinu olla aktiivisempikin, mutta kun siinä oli se, että aika moneen ku haki niin hirveesti työkokemusta vaaditaan. Varsinkin se, jos halus ihan kokon hommiin, eikä hanttihommiin, niin sinne vaadittiin vähintään kaks vuotta alan kokemusta. Itellä ei oo ollu hirveesti innostusta lähtee minnekään Lappiin tai tämmöseen, mihinkä helpommin pääsee, mitä kautta ois voinu saada sen työkokemuksen ... [oon] juurtunu niin tänne Jyväskylään.

Jaakko käyttää alhaista työnhakuaktiivisuutta selittäessään sekä rationaalisia että työn sisältöön liittyviä selitystapoja. Rationaalisia syitä ovat työkokemuksen puute ja haluttomuus muuttaa paikkakunnalta toiselle. Jaakko antaa kuitenkin ymmärtää, että hän ei halua hanttihommiin, vaan koulutustaan vastaaviin ravintolakokien työtehtäviin. Puhe hanttihommista viittaa työhön, jota ei arvosteta. Jaakon mielestä hänen työhakunsa estyi, koska hänelle ei ollut Jyväskylän alueella realistista päästä oman alan töihin. Nuoret kertovat hakevansa työttömyyden pitkittyessä myös muiden alojen töitä, mutta harkiten. Työn sisältö ei ole vain työn mielekkyyteen liittyvä mielipidekysymys. Työn sisältö liittyy myös henkilön osaamisen, koulutuksen ja muiden ominaisuuksien soveltuvuuteen tarjolla oleviin konkreettisiin työtehtäviin. Muun

muassa terveydelliset ja psyykkiset rajoitteet vaikuttavat suuresti siihen, millaista työtä nuori voi ottaa vastaan. Esimerkiksi korkeanpaikan-kammoinen Risto (25 v.) olisi päässyt pudotamaan lumia katolta ja Liisa (20 v.) pohti sitä, että ”olisi noloa, jos hän oksentaisi mummojen vaippoja vaihtaessa”. He eivät hakeneet näihin työvoimatoimiston heille tarjoamiin töihin, koska työtehtävät olisivat heidän mielestään edellyttäneet kohtuutonta ponnistelua.

Johtopäätökset

Analysoitu haastatteluaineisto kuvaa nuorten pitkäaikaistyöttömien näkemyksiä työnhakuhaluuttomuuden syistä. Vaikuttaa siltä, että haastellut nuoret kärsivät laajamittaisesta työnhaun kannustamattomuudesta, joka on seurausta siitä, että työtä ei ole tarjolla tarpeeksi. Haastatellut nuorten reagoivat tähän tilanteeseen hyvin erilaisilla tavoilla. Työnhaku saattaa jäädä tekemättä, koska se on henkisesti hyvin rasittavaa ja tai se herättää voimakkaita negatiivisia tunteita. Pettymyksien ja vaikeiden elämäntilanteiden yhteydessä syntyy emotionaalisia kynnyksiä, jotka on ylitettävä ennen kuin työnhaku on ylipäänsä mahdollista. Toiset sen sijaan hahmottavat työnhaun ongelmat hyvin rationaalisesti: työnhaku ei ole kaikissa tilanteissa pitkäaikaistyöttömälle nuorelle tiedon puutteen tai käytännön ongelmien vuoksi mahdollista tai järkevää. Arvovalinnat ovat kolmas nuorten käyttämä lähestymistapa työnhakuhalu-

tomuuteen. Ne liittyvät työn sisältöön ja ylipäänsä työn merkitykseen nuoren elämässä. Näyttäisi siltä, että työmarkkinoiden rakenteelliset ongelmat ovat keskeisin kannustin nuorten vaihtoehtoiselle suuntautumiselle. Vaikea työmarkkinatilanne tekee useiden haastateltujen nuorten työllistymisen lähes mahdottomaksi, jolloin looginen elämänhallinnallinen ratkaisu voi olla elämän sisällön etsiminen muualta kuin työelämästä.

Työnhakuhaluuttomuus on kaiken kaikkiaan varsin monimutkainen ilmiö. Haastellut nuoret käyttivät työnhakuhaluuttomuuden selitystapoja usein erilaisina yhdistelminä. Samasta syystä työnhakuhaluuttomuutta ei voi myöskään ymmärtää puhtaasti yksilökeskeiseksi valinnaksi tai ilmiöksi. Nuoren elämänhistorialla ja toimintaympäristöllä on suuri vaikutus nuorten tekemiin päätöksiin. Kuten Giddens (1984a) teoriassaan osoittaa, ovat toimijuus ja rakenne toisiinsa yhteenkietoutuneita ilmiöitä. Samoin nuorten työnhakuhaluuttomuuden selitystavoissa rakenteelliset ja yksilölliset tekijät kietoutuvat toisiinsa. Nuoret nimeävät paljon yksilöllisiin elämäntilanteisiin liittyviä työnhakuhaluuttomuuden syitä, mutta usein niistä tulee varsinaisia työnhaun esteitä vasta kun huomioidaan myös vallitseva työmarkkinatilanne. Teoreettisesti tarkastellen nyt haastateltujen nuorten elämässä on varmasti ollut paljon mahdollisuuksia, joita he eivät ole hyödyntäneet. Todellisuudessa heidän elämässään on ollut monenlaisia esteitä, jotka estävät heitä havaitsemasta, tunnistamasta tai hyödyntämästä näitä mahdollisuuksia.

Kirjallisuus

Aaltio, E. (2014) Työllisyyspalvelujen toimintakyky-mittarin pilotointi. Työllisyyspalveluiden vaikuttavuus -projektin väliraportti. Helsinki: Kuntaliitto.
Aho, S. & Vehviläinen, J. (1997) Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. Helsinki: ESR-julkaisut 3/97.

Bolinder, M. (1999) Söksbeteendets betydelse för chansen att hitta ett job. Arbetsmarknad & Arbetsliv 5 (1), 45–62.
Busk, H. (2014) Search in the Labour Markets. Empirical Evidence of the Role of Technology and Sanctions. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University School of Business and Economics (151).

- Cavanagh, S. (1997) Content analysis: Concepts, Methods and Applications. *Nurse Researcher* 4 (3), 5–16.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2007) The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62 (1), 107–115.
- Emmons, R. (1992) Abstract Versus Concrete Goals. Personal Strivings Level, Physical Illness and Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology* 62 (2), 292–300.
- Feather, N. (1990) *The Psychological Impact of Employment*. New York: Springer-Verlag.
- Forssén, K. & Hakovirta, M. (1998) *Work Incentives in Single Parent Families*. Turku: Turun yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Series B/15.
- Fugate, M., Kinicki, A. & Ashford B. (2004) Employability: A Psycho-Social Construct, its Dimensions and applications. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 14–38.
- Giddens, A. (1994b) Living in the Post-Traditional Society. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash (toim.) *Reflexive Modernization. Politics, Traditions and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press, 56–109.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1984a) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1984b) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Helsinki: Otava.
- Giele, J. & Elder, G. (1998) *Life Course Research: Development of a Field*. Teoksessa J. Giele & G. Elder (toim.) *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Thousand Oaks, 5–27.
- Heiskala, R. (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriasa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hiilamo, H. (2003) Työ kannustaa enemmän kuin laskelmat osoittavat. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (1), 83–89.
- Hiilamo, H. (2010) Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa H. Hiilamo & J. Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka-johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 265–286.
- Holm, P. & Kyyrö, T. (1997) Tulojen vaikutus työmarkkinasiirtymiin. VATT-tutkimuksia 40. Helsinki: VATT.
- Hämäläinen, K. & Ollikainen, V. (2004) Different Effects of Active Labour Market Programmes in the Early Stages of Young People's Unemployment. VATT-tutkimuksia 115. Helsinki: VATT.
- Hämäläinen, K. & Tuomala, J. (2006) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus no: 315. Helsinki: Työministeriö.
- Hämäläinen, K. (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 173–189.
- Inglish, D. & Thorpe, C. (2012) *An Invitation to Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Kanfer, R., Connie, W. & Kantrowitz, T. (2001) Job Search and Employment: A Personality-Motivational Analysis and Meta-Analytic Review. *Journal of Applied Psychology* 86 (5), 837–855.
- Karjalainen, V. (2013) Aktivointipolitiikan ajankohittaisuus. Teoksessa E. Keskitalo & V. Karjalainen (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 207–224.
- Keskitalo, E. (2008) *Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish Activation Policy and Street-level Practice in a Comparative Perspective*. Helsinki: Stakes. Research report 177.
- Kuronen, I. (2011) ”Mun kompassin neula vaan pyörii”. Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kuvaja, A. (2011) Työttömien työnhakumotivaatio ja motivointi: Sosiaalitoimen työvalmentajien näkökulmia. Helsingin yliopisto: Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus.
- Lazarus, R., Folkman, S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A. & Gruen, R. (1986) Dynamics of a Stressful Encounter: Cognitive Appraisal, Coping and Encounter Outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (5), 992–1003.
- Lähteenmaa, J. (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Helsinki: Työministeriö, 51–63.
- Malmberg-Heimonen, I. (2003) *Urbaanin nuoren työttömyys*. Teoksessa I. Malmberg-Heimonen, L. Siurala & M. Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Miles, M. & Huberman, M. (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.

- Montén, S. & Tuomala, J. (2003) Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Myllyniemi, S. (2007) Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79. Helsinki: Opetusministeriö.
- Nyysölä, K. (2002) Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa H. Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa. 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, 120–136.
- Parpo, A. (2007) Työllistymisen esteet. Stakes Raportteja 11/2007. Helsinki: Stakes.
- Pedersen, P. & Smith, N. (2001) Unemployment traps: Do Financial Disincentives matter? *European Sociological Review* 18 (3), 271–288.
- Pehkonen, J. (1998) Työmarkkinoiden kohtaanto ja alueelliset työttömyyserot. Teoksessa M. Pohjola (toim.) Suomalainen työttömyys. Helsinki: Taloustieto, 317–336.
- Pietikäinen, R. (2007) Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin. Tutkimusinventaaari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Poutanen, V.-M. (2000) Elämänhallinta ilman työtä. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 84.
- Rauhala, P.-L. (1998) Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. STAKES tutkimuksia 90. Helsinki: Stakes.
- Riley, M. (1998) A Life Course Approach: Autobiographical Notes. Teoksessa J. Giele & G. Elder (toim.) *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Thousand Oaks, 28–51.
- Ruohotie, P. (2000) Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.
- Ryan, R. & Deci, E. (2004) An Overview of Self-Determination Theory. An Organismic Dialectical Perspective. Teoksessa E. Deci & R. Richard (toim.) *Handbook of Self-Determination theory*. Rochester: University of Rochester Press, 3–33.
- Savaja, E. (2000) Työttömien ja työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olevien työnhakukäyttäytymisen. Helsinki: Taloustieto.
- Suikkanen, A. & Linnakangas, R. (1998) Uusi työmarkkinajärjestys? Helsinki: Sitra.
- TEM (2014) Työllisyyskatsaus joulukuun 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Terävä, E., Virtanen, P., Uusikylä, P. & Köppä, L. (2011) Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 23/2011. Helsinki: Edita.
- Tuohinen, T. (1996) Isät, pojat ja pärjäämisen henki. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 66–101.
- Tuppurainen, S. (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Helsinki: Työministeriö, 14–22.
- Virjo, I. & Aho, S. (2001) Työnhakuaktiivisuuden vaikuttavat tekijät. Työpoliittinen aikakauskirja 3/2001. Helsinki: Työministeriö, 55–76.
- Wanberg, C., Kanfer, R. & Rotundo, M. (1999) Unemployed Individuals: Motive, Job-Search Competencies and Job-Search Constraints as Predictors of Job Seeking and Re-employment. *Journal of Applied Psychology* 84 (6), 897–910.
- Wrede-Jäntti, M. (2003) Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa I. Malmberg-Heimonen, L. Siurala & M. Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Wrede-Jäntti, M. (2010) Pengarna eller livet? En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. Helsinki: Institutet för hälsa och välfärd.
- Vanteenkiste, M., Lens, W., De Witte, S., De Witte, H. & Deci, E. (2004) The "why" and "why not" of Job Search Behavior. Their Relation to Searching, Unemployment Experience and Well-Being. *European Journal of Social Psychology* 34 (3), 345–363.
- Vuori, J. & Tervahartiala, T. (1995) Työttömien työnhakuaktiivisuus ja koettu terveys. Helsinki: Työministeriö.
- Ylistö, S. (2009) Tavoiteteoreettinen elämänhallinta. Selvyyttä sekavaan käsitteistöön. *Sosiologia* 46 (4), 286–299.